

Geçmişten günümüze askeri tıbbı bir bakış

Prof. Dr. Akif Tan

1961'de Ankara'da doğdu. 1985 yılında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1990'da GATA Genel Cerrahi AB Dalı'nda uzmanlık eğitimi aldı. 1996 yılında GATA Genel Cerrahi Ana Bilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. 2002 yılında doçent oldu ve 2004 yılında Kıdemli Albay olarak emekliye ayrıldı. Uzun yıllar Özel İstanbul Medipol Hastanesi Genel Cerrahi Kliniğinde görev yapan Tan, halen Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalında görev yapmaktadır. Dr. Tan evlidir ve 2 çocuk babasıdır.

Tıp ve sağlık gibi çok geniş ve insanlık tarihi kadar eski bir konudan bahsederken bazı sınıflamalar, tanımlamalar, kategori belirlemeleri yapmak mutlaka gerekir. Yine de bu makalede olduğu gibi sosyal hayatın neresinde askeri, neresinde sivil olduğu; tarihteki olayların nereye kadar askeri, nereye kadar sivil statüde ele alınabileceğini belirlemek pek kolay olmayacaktır. Aynı şekilde tıptan bahsettiğimizde asker-sivil ayrımındaki bulanıklaşma eğitim kurumu olarak hastaneleri anlatırken de sıkça yaşanabilmektedir. Yani hastaneler ile eğitim yapılan hastanelere ait tarihsel kayıtlar ne yazık ki her ikisi içinde kullanılabilir, yorumlanırken de belirli bir zorluk oluşturmaktadır. Bazen tıp eğitimi, bazen eğitimin parçası olan staj veya diğer akademik çalışmalar ister istemez hastanede gerçekleştiğinden, dokümanlar hem hastane için hem de eğitim kurumu için kullanılmaktadır. Günümüzde bu kurumsallaşma ayrım yapmamızı kolaylaştırırken, tarih içinde eskilere gidildikçe karışıklık daha da artmaktadır.

Antik çağlardan itibaren sadece Batıda değil Doğu'da da özellikle İslam dünyasında, bu günkü hastanelerin karşılığı olan birçok tedavi kurumu bulunmaktaydı. Hastane olarak tanıdığımız bu kurumlara Türkler tarihte pek çok isim vermişlerdir. Kayseri'de (1205) Maristan, Sivas'ta (1217) Darürraha, Diyarbakır'da (1228) ve Çankırı'da (1235) Darüşşifa, Bursa'da (1399) Dar'üt-tıp ve Edirne'de (1485) Timarhane adıyla birçok kurumun olduğunu görebiliriz. Hastane tanımının ise daha çok 1839'dan sonra yaygın

olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Daha önceleri birçok yataklı tedavi kurumu olsa da, "hastahane" adıyla ilk önceleri askerler için yapılan tedavi kurumlarında, daha sonra 1847 de ilk sivil tedavi kurumu olarak "Bezmi Âlem Valide Sultan" Gureba Hastanesinde bu tanımla karşılaşırız.

Hekim yetiştirilen okul yani "Dar'üt-Tıp" kavramına, Osmanlılarda yükselme devrine kadar pek karşılaşılmamaktadır. Önceleri, medrese usulü eğitim gören herkes hem din, hem hukuk, hem fıkıh, hem edebiyat hem de felsefe gibi konularda yetişmiş kabul edilirdi. Hakîm kelimesinden devşirilen "hikmet sahibi" anlamına gelen hekim kelimesi de, daha çok İbni Rüşd, İbni Sina gibi şeriat âlimi, tasavvuf erbabı, tabiat âlimi aynı zamanda filozof olan büyük âlimler için kullanılabilirdi. Bu tarihlerde Arapça ve Farsça öğrenmiş, her ilimde okumuş veya eser vermiş en önemlisi de adını yukarıda saydığımız kurumlarda çalışmış hele hele İbni Sina'nın "El Kanun Fi't Tıbb" kitabını okumuş ve öğrenmiş kişiler, tabip kabul edilirdi. Bu şekilde Mısır ve İran'da eğitim görmüş kişiler Anadolu'ya gelerek hekimlik yaparlardı. Sonraları tıp ilmini ayrı bir mektepte okutmak gereği ortaya çıkmış ve bu maksatla da 1399'da Bursa'da Yıldırım Bayezid, 1470'te İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet daha sonrada da Kanuni Sultan Süleyman tarafından külliye (bu günkü üniversiteler) kurulmuştur.

Osmanlı'da geleneksel olarak şehirler; bir cami etrafında toplanan medrese, imaret, hastane, hamam, han, tekke, kervansaraylarla kurulurken; medreseler ve hastanelerin yan yana olmaları hem

teorik hem pratik eğitimin birlikteliğine de imkân tanımıştır. İstanbul'da yıllar içerisinde Tıp medreseleri zaman zaman "Dar'ül Hadis" adını alan ve ulema sınıfı hatta Rumeli ve Anadolu kazaskerlerince derslerin verildiği haline gelmiş, Tıphane ve Cerrahhane olarak ayrı ayrı çalışan aynı amaçlı kurumlar olmuştur. Sonraki yıllarda 139 mevcutlu Tıphane ve 107 mevcutlu Cerrahhane, 1836'da İstanbul Sarayı'nda Otlukçu Kışlasına taşınarak "Mektebi Tıbbiye" adını alarak kurumsallaşmıştır.

Ortaçağ'da Batı dünyası tıpta da diğer bilimlerde olduğu gibi skolastik düşüncenin yani teolojik bağnazlığın açmazındayken Selçuklu ve Osmanlı tıbbi bunun tersine gözlem ve tecrübeye dayanan akılcı bir seyir izlemiş, bu devirde verilen eserlerle yüzyıllarca hekim yetiştiren okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Osmanlı'nın bu döneminde karşılaştığımız ilk bilimsel sağlık kuruluşu da Yıldırım Bayezid'in Bursa'daki Darüşşifasıdır. Yine sağlık örgütlenmesinde, bu örgütlenmenin başı olan Hekimbaşı ilk defa II. Beyazid döneminde görmek mümkündür. Hekimbaşı öncelikle padişahın ve hanedan mensuplarının sağlığı ile ilgilense de, saraydaki eczane ve hekimlerin idaresi de ülkenin her yerindeki sağlık alanındaki işleyiş ve tabiplerin, cerrahların, eczacıların en önemlisi ordu cerrahlarının tayini de gene sorumlulukları arasındaydı.

Burada genelde tıbbın kurumsallaşmasından bahsederken özelde askeri tıbbı bir kapı açmak gerekiyor. Yani ordu hekimliği ya da başhekimliğinden bahsetmek gerekiyor. Devlet yönetimi dendiğinde bürokrasi içerisinde askeri

bürokrasi Osmanlı devlet geleneğinde her zaman etken ve çoğunluğu oluşturan bir rol oynamıştır. Bu nedenle ordu hekimliği ve başhekimliği de tıpta adından söz ettiren hâkim bir konumda olmuştur. Elbette askeri bir oluşumdan bahsedildiğinde kurumsallaşmada da sefer ve barış durumlarında farklılıklar görülür. Saray hekimlerinin hatta hekimbaşlarının da gittikçe görevleri hassa başhekimliğine doğru olmuştur. Başhekimler barışta Enderun kısmında Lalapaşa Köşkünde kalır ve Arap, Fars ve Batıdan gelen Yahudi hekimlerin ve yerli hekimlerin görevlendirilme, görevden alınma işlerine bakar; aynı zamanda devletin sağlık başkanı veya bakanı durumunda bulunurlardı. Seferde ise padişahla birlikte otağı hümayun yanında bulunur, padişaha danışmanlık yaparlardı.

Selçuklular ve Osmanlıların ilk yıllarında ordu hekimleri veya ordudaki sağlık hizmetlerinin kurumsallaşmasından bahsetmek pek mümkün değildir. Seferlerde seyyar hastanelerin olduğu, buralarda ücret alan hekimlerin görev yaptığı, cerrahların bulunduğu, sivil tıbbın bu alanlarda da yürüdüğü bilirse de tam bir organizasyondan bahsedilemez. Ancak I. Murad döneminde yeniçeri ocaklarının kurulması ile birlikte askeri sağlık hizmetleri de bir düzene girmeye başlamıştır. Çelebi Mehmet döneminde artık genelde Osmanlı, özeldense askeri alanda tababetten kurumsal olarak bahsetmek mümkün olmaktadır. Özellikle Fatih döneminde yukarıda bahsettiğimiz hekimbaşlığın aktif hale getirilmesi ile ordu sağlık hizmetleri düzenli hale getirilmiş, kurduğu Sahn-ı Seman Medreselerinde hem asker hem sivil hekimler yetiştirilmiştir. Yine de bu büyük hükümdarın son seferinde ve vefatında Âşik Paşazade'den öğrendiğimize göre, tedavisinde hatta başarısız tedavisinde Yahudi saray hekiminin rolü büyük

olmuştur. Yavuz döneminde Çaldıran seferinde orduda genel bir muayenenin yapıldığı ve sefer şartlarına göre askerlerin hazırlandığı, hastalıklardan korunmaya çalışıldığı yani ciddi bir askeri hekim çalışmasının olduğu görülebilir. Kanuni döneminde ise ünlü Külliyesinin büyük bir bölümünün Darüşşifa olması, aslında tıbbı ne kadar önem verildiğinin de bir işaretidir.

Askeri zaferler ve ekonomik refahla geçen bu yıllarda askeri tıpta da düzenli bir işleyiş söz konusu; sonraki yıllarda ve özellikle III. Mustafa döneminde orduya kendini bir şekilde sokmayı başaran sahte hekimlerden, dağınık denetimlerden bahsetmek mümkündür. Nasıl ki bozulan ordunun ıslahı mühim bir mesele olmuşsa ve bu düzeltme çabaları "batılılaşma", "gâvurlaşma", "yenileşme" kavramları arasında ciddi tartışmalara neden olmuşsa; buna benzer çatışmalar bozulan ordu içinde askeri hekimlikte de kendini göstermiştir. III. Selim'in Nizam-ı Cedid faaliyetleri ve tahttan indirilmesi, daha sonra II. Mahmut'un yeniçeri ocağını kanlı olaylara ve ciddi direnişlere rağmen ortadan kaldırması, ordu içinde topyekûn bir yenileşmeyi de beraberinde getirmiştir.

II. Mahmut dönemi, bu nedenle tıp tarihi ve askeri tıp alanında önemli değişikliklerin olduğu bir dönem olmuştur. En önemli gelişmelerden biri, 14 Mart 1827'de ordu yenilemişken, tıbbın öğretilmesi ve hekimlerin yetiştirilmesi için yeni bir tıp okulunun yani "Tibhane-i Amire"nin bazı kaynaklara göre ise "Tibbiye-i Askeriye-i Şahane"nin açılmasıydı. Bu yenileşme hareketlerinin bir parçası olan Tıp Okulu, İtalyanca ve Fransızca dilini de öğretecek şekilde planlanmıştı. Bu eğitim 1833 ve 1839'daki düzenlemelerle Sarayburnu'ndaki Askeri kışlada devam ederken, aynı zamanda sağlık alanının

Antik çağlardan itibaren sadece Batıda değil Doğu'da da özellikle İslam dünyasında, bu günkü hastanelerin karşılığı olan birçok tedavi kurumu bulunmaktaydı. Hastane olarak tanıdığımız bu kurumlara Türkler tarihte pek çok isim vermişlerdir. Kayseri'de Maristan, Sivas'ta Darürraha, Diyarbakır'da ve Çankırı'da Darüşşifa, Bursa'da Dar'üt-tıp ve Edirne'de Tımarhane adıyla birçok kurumun olduğunu görebiliriz. Hastane tanımının ise daha çok 1839'dan sonra yaygın olarak kullanıldığını görmek mümkündür.

daki yeniliklerin yurda yayılmasında ve yeni sistemlerin kurulmasında askeri bir yapının etken olmasına da neden olmuştu. Daha sonra Tıp okulunun Nazır Ahmet Necip Efendi'nin talebi ile Galatasaray'daki Enderun mektebinde düzenlemeler yapılarak, buraya taşındığı ve bu tarihten itibaren "Mekteb-i Tibb-ı Cedid" adının daha çok kullanıldığı görülmektedir. Daha sonra Mektebin başına Viyana'dan Dr. Bernard'ın getirilmesi ile 17 Şubat 1839 tarihinde "Mekteb-i Tibbiye-i Şahane" olarak tekrar bir açılış yapılmıştır. Bu okulun başında Avusturyalı doktorun olması toplumda da bazı tartışmalara neden olmuştur. İlerleyen yıllarda kurulan Gülhane ve bu okulun başına da Riedel Paşa gibi Alman bir doktorun bulunması da "yerli ve yabancı yönetici" nedeniyle tartışmalarının tekrar toplum tarafından alevlenerek devam etmesine neden olmuştur. Bu aslında ülkenin o yıllardaki Batılılaşma serüveninin de halk ve akademik çevrelerdeki bir tezahüründen ibarettir.

İmparatorluğun içinden çıkmaya çalıştığı zor yıllarda II. Mahmut zamanında sadece tıp eğitimi değil, askeri hastaneler konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin kurulmasının hemen

arkasından, İstanbul'da birçok askeri hastane devreye sokulmuştur. Maltepe Askeri Hastanesi'ni burada saymakta fayda vardır. Bu hastane, daha sonra II. Abdülhamit döneminde gelişmesini sürdürerek Balkan ve I. Dünya Savaşlarında büyük hizmetler vermiştir. Beyazıt'ta Bab-ı Serasker Hastanesi ve Tophane-i Amire'ye bağlı olarak kurulan Cebehane Hastanesi (sonraki yıllarda Zeytinburnu Askeri Hastanesi), Selimiye Askeri Hastanesi ve Sultan Abdülmecit zamanından itibaren Kuleli Askeri Hastanesi bu yeniden şekillenme dönemindeki çalışmalar olarak sayılabilir.

Askeri hastaneler açılıp hayata geçirilirken, aynı yıllarda Tıbbiye Mektebi ve Cerrahhanenin ilk öğrencileri o yılların iyi yetişmiş geleneksel eğitim almış öğrencileriyken, disiplinli ve yetişmiş hekimler mezun etmekteydi. Fakat ilerleyen yıllarda yabancı öğretmenlerin çok olmasına rağmen eğitim seviyesinin düşmesi, yeterli hekim yetişememesi gibi konular ağırlık kazanmaya başladı. Bu okullar, aslında imtihanlarına üst düzey bürokratların, sadrazam ya da padişahın bile bizzat katıldığı gözde kurumlardı. II. Mahmut, yabancı dilde ağırlıklı eğitim yapan ve kendisine çok umut bağlanmış bu okulda yaptığı bir konuşmasında; "Hekimlik mesleğini sizlere Fransızca okutturmaktan maksadım, dilini öğretmek değil iyi bir tıp eğitimi almanız ve hekimlik hakkındaki bilgileriniz geliştikçe bunu dilimize göre değiştirmenizdir" diyerek açıklama yapma gereğini duymuştu. Fakat padişahı bu açıklamalara iten toplumsal baskılar devam edince 1866'da Tıbbiyeyi Şahane yanında bir de "Mülkiye Tıbbiyesi" adı ile Türkçe eğitim veren bir okul daha kuruldu. Mülkiye tıbbiyesi kurulmuş olsa da yıllar içinde tıp eğitimi ve lisanın ne olacağı tartışmaları devam etti. Sonunda 1870'te Mülkiye tıbbiyesinin başarılı olduğu düşünülerek Tıbbiye-i Şahane'de de Türkçe eğitime geçilmesine karar verildi. Yine aynı yılda Tıbbiye mezunlarının ilave eğitime tabi tutulmalarına bunun içinde, Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde 2 yıl süreyle tatbikat ve ameliyat yapmalarına karar verildi. 1872'de askeri disipline tamamen uymak kaydıyla yatılı olmayan öğrencilerin de kabulüne başlandı ve 1874'te o zamana kadar Harbiye Mektebinde yetiştirilen

veterinerler de tıbbiyede eğitime alınmaya başlandı.

1888'e gelindiğinde geçen yıllarda sürekli savaşlar ve toplumsal tartışmalarda Mülkiye tıbbiyesinin idadi kısmı kapatılmış, Haydarpaşa gibi orduya cerrah ve eczacı yetiştirilen okullarında sonu gelmişti. Bu yıllar, aynı zamanda hakkında birçok halk hikâyesi anlatılan Marko Paşa'nın Müdürlük yıllarıydı ve askeri tıbbiyelilerin imparatorlukta siyasi gelişmelerden etkilenecek siyasi guruplar oluşturdukları, dolayısıyla birçok disiplinsizliğin de yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmişti. Bu ve benzeri gelişmeler ışığında 1897'ye gelindiğinde tıpta özellikle askeri tıp alanında yeni bir atılım yapmak gereği düşünülmüş ve alınan kararla Bonn Üniversitesinden Operatör Doktor Robert Rieder ile anlaşarak 1898'de Sultan Abdülhamit'in doğum gününde, adını bu günkü Gülhane semtinden alan "Gülhane Hastanesi" kurulmuştur. Artık Tıbbiyeyi Şahane'den mezun olanlar Gülhane'de 1 yıl süreyle teorik ve pratik eğitime alınmaya başlamıştır.

Prof. Dr. Rieder, gelirken yardımcısı olarak Hamburg Epindorf Hastanesinden Doktor Dayke'yi beraberinde getirmişti. O yıllarda sivil ve askeri tıbbiye arasında hem bir rekabet vardı, hem de Fransız hocaların hâkimiyeti fazlaydı. Rieder Paşanın gelişile artık hem Osmanlı kültürü hem de Fransız ve Alman ekollerinin rekabeti çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmişti. Okul idareciliğini sonraları tümgeneralliğe yükselen Prof. Dr. Robert Rieder (1898-1904) ve Prof. Dr. Tuğg. George Deycke (1904-1907) yürütmüş daha sonra bu görevi Prof. Dr. Tuğg. Julius Weiting (1907-1914) üstlenmiştir. Rieder Paşa zamanında, Türk tıbbında bir gelişme de; o yıllara kadar hastabakıcılık, teskerecilik gibi aslında önemi yeni yeni fark edilen alanlarda, eskiden genellikle kör, topal ve sakatların seçilmesi değiştirilerek, ciddi derslerle yetiştirilmek üzere personel alınması olmuştur. Aynı yıllarda Almanya'da hastanelerde hastane hizmetlerine soyluların tercih edilmesi ve malzemelerin hastaların idaresinden "şvester" adı verilen (sörler) bayanların çalışması örnek alınarak Gülhane'de de bayan şvesterler görevlendirilmiştir.

Böylece sadece tıp öğrencilerinin eğitimi değil, hastanede hekimlerin çalışması ve malzemenin de doğru kullanılması yolunda rahatlatıcı adımlar atılmıştı. Aslında bu ve benzeri birçok adımın atılmasında bile birçok engelle karşılaşmış, birçok tartışma yaşanmıştır.

Daha sonraki yıllarda, Dayke ve Weiting Paşa dönemlerinde; Gülhane fakülte olmaktan ayrılarak asker hekimliği için bağımsız bir okul haline getirilmiştir. Weiting zamanında, Gülhane'deki Askeri hekimlik eğitimleri artırılmış, "Gülhane Seririyat Hastanesi" ismi değiştirilerek "Gülhane Tatbikat-ı Askeriye Tatbikat Mektebi ve Seririyatı" olmuştur. Gülhane Seririyat Hastanesindeki modern eğitim ve öğretim nedeniyle, burada yetişen asker hekimler Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında çeşitli cephelerde, savaş alanlarında, ordu içinde başarılı görevler yapmışlardır. Dr. Wieting döneminde, tıp dersleri yanında askeri hekimlik açısından gerekli hasta muayenesi, revir hizmeti, askeri hastane hizmetlerine de önem verilmiştir. Büyük ve zengin bir kütüphane kurularak Gülhane askeri tıbbin uygulama okulu ve kliniği haline getirilmiştir. Yine ordu ihtiyacı için ilaç ve pansuman malzemesi üreten kurumlar hayata geçirilmiştir.

1908'de Meşrutiyet ilan edildikten sonra, tıp konularında yapılmak istenen reform girişimleri sonucu askeri ve sivil tıp okulları birleştirilmiş ve 1909'da kurulan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne Gülhane öğretim üyelerinin 11 kişilik önemli bir kısmı da transfer edilerek bu günkü tıbbın güçlü ve önemli okullarından biri kurulmuş, sivil tıbbın gelişmesi için önemli bir hamle yapılmıştır. Arkasından askeri tıbbiyelilerin bütün vatandaşlar gibi büyük fedakârlıklar gösterdiği Çanakkale Harbi ve I. Dünya Savaşı yılları ile İstanbul'un işgal edildiği zor yıllar geldi. Bu yıllarda aslında günümüzde her yıl kutlanan tıp bayramı uygulaması da sürpriz bir şekilde başlamıştır. Her şey Haydarpaşa'da ki tıbbiyenin İngilizlerce işgali ve getirdiği zorluklara, tıbbiyelilerin bir araya gelmek ve bu işgali protesto edebilmek için 1919'dan itibaren başladıkları ve 14 Mart'taki ilk tıbbiyenin kuruluş tarihini esas aldıkları "tıp bayramı kutlamaları" ile olmuştu. Yine bu yıllarda, ilk kez 20 Eylül 1914 tarihinde kurulan Küçük Sıhhiye Heyetlerinin yerini tümen merkezlerinde bulunan hastaneler ve "Sıhhiye Astsubayları Okulları" almıştır. Birinci Dünya Savaşında ve mütareke döneminde, bu tümen merkezlerindeki okulların çalışmaları durdurulmuştur. Mütareke döneminin ardından başlatılan milli mücadelede, Ankara ve Konya'daki Talimghâh Eğitim Merkezlerinde Sıhhiye Astsubayları yetiştirilmeye tekrar başlanmıştır.

Gülhane Hastanesi de Cumhuriyetin ilanından sonra 1941 de II. Dünya Savaşına girme ihtimali üzerine Ankara'ya nakledilmiş, 1947'de "Gülhane Askeri Tıp Akademisi" adını almış, 1953 yılından 1971 yılına kadar Bahçelievler'deki şimdiki Kara Kuvvetleri Komutanlığı binasının bir bölümünde ve Harp Okulu'nun yanında bulunan o zamanki Mevki Hastanesi'nde hizmetine devam etmiştir. Bu arada astsubay okulları da 1957 yılında, okul binasının tamamının Amerikalılar tarafından kullanılmak istenmesi üzerine, okul İzmir'deki Sıhhiye Eğitim Merkezi'ne nakledilmiştir. Okul 1968 yılında kapatılmış, 1968 - 1974 yılları arasında, sivil sağlık kolejlerinden mezun olan sağlık memurlarından, sağlık astsubayı temin edilme denemelerinin olumlu sonuç vermemesi üzerine, 1972 yılında Tıp Akademisi bünyesinde Sağlık Astsubay Sınıfı Okulu olarak yeniden kurulmuştur. Askeri tıp hekimleri 1960 ve 70'li yıllarda fakülte ve yüksekokullar komutanlığı adı altında çeşitli fakültelerde eğitim alan askeri öğrencilerle yetiştirildi. 1980 tarihinde ise 1827'de kurulup 1908 yılında sivil tıbbiye ile birleştirilerek kapatıldıktan sonra Gülhane bünyesinde tekrar kurulmuş ve astsubay hazırlama okulu ile birlikte bir tıp akademisi haline getirilmiştir. 1985 yılında fakülte seviyesinde kurulan Hemşirelik Yüksekokulu ile idari ve tıbbi sağlık hizmeti vermek üzere subay statüsünde hemşire yetiştirilmesi de, hemşirelik hizmetlerinin karşılanmasında ordu hemşiresi yetiştiren hemşire kolejlerinin yanında etkili olmuştur.

Günümüze gelindiğinde, Gülhane Tıp Fakültesinde tabip subay yetiştirilirken, hemşire kolejlerinde ordu hemşireleri, yüksek hemşirelik okullarında hemşire subaylar ve sağlık astsubay hazırlama okullarında da sağlık teknisyeni astsubaylar yetiştirilir hale gelmiştir. Deniz, hava ve kara kuvvetlerine bağlı 200 ve 400 yataklı hastaneler şeklinde, askeri birliklerde kıtalarda revirlerde askerlere ve askeri personel ile ailelerine sağlık hizmeti vermek üzere askeri hastaneler düzenlenmiştir. Yıllarca askeri hastanelerin sadece TSK sağlık fişi bulunanlara hizmet vermesi ve askeri personelin sadece askeri hastanelerde tedavi olması birçok hizmetin aksamasına da sebep olmuştur. Önce GATA'larda % 5 ve %10 gibi oranlarda 2005 yılından itibaren diğer askeri hastanelerden de sivil vatandaşların sağlık hizmeti almasına imkân tanınmıştır. Sonraları ise diğer bölge hastaneleri de bu sisteme dâhil edilmiş, 2007 yılından itibaren askeri personelin de sadece askeri hastanelerden değil tüm üniversite ve sivil hastanelerden hizmet almasına imkân sağlanmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, kuruluşu itibarıyla kara, hava, deniz kuvvetleri ve jandarma sınıfından oluşmaktadır ve bu her dört

sınıfın da kadro ve kuruluşu kendi sınıfına özeldir. Bu nedenle birçok ilde kurulan askeri hastanelerde hava, kara veya deniz askeri hastaneleri olarak fakat tüm silahlı kuvvetler personeline sağlık hizmeti verecek şekilde kurulmuşlardı. Özellikle 926 sayılı TSK Kanununa göre askeri personelin heyet işlemlerindeki sağlık yeteneği yönetmeliğine göre işlem yapılması, diğer hastaneler ve heyetlerinden daha özel bilgileri içermekteydi. Aynı şekilde 1980 tarihinde kurulan Gülhane Tıp Fakültesi ile bu hastanelerde görev yapacak hekimler sadece bu kaynaktan yetiştirilmeye, bir şekilde diğer kuvvetlerin harp okulu gibi görev yapmaya başlamıştır. Yüksek hemşirelik okulu ile fakülte seviyesinde diploma verilerek subay statüsünde hemşire yetiştirilmeye 1985 yılından itibaren başlanmıştır. Yine astsubay hazırlama okulu ile de yardımcı sağlık sınıfı astsubay rütbesinde diğer okullarda yetiştirilirken, 1972 yılından itibaren Ankara'da GATA da yetiştirilmeye başlanmıştır. Askeri hastanelerde görev yapacak subay tabipler, subay ve ordu hemşireleri ile teknisyen astsubaylar hava, kara, deniz ve jandarma sınıfının kendi personel hizmetlerine göre atama ve kadro işlemlerine tabi tutuluyordu. Bu nedenle de zaman zaman yan yana olan iki hastanede kuvvet farkından dolayı bazı branşlarda, birinde fazla doktor ve personel bulunurken diğerinde hiç doktor ve personel bulunmadığı oluyordu. Hava hastanelerinde uçuş, deniz hastanelerinde su altı fizyolojileri ile ilgili branşlar ve heyet işlemleri yapılırken bazen kadro farklılıkları nedeniyle bu işlemlerin yapılması olanaksız hale gelebiliyordu. Askeri hastanelerin sivil hastalara bakması da, ancak aciliyet, tıbbi zorunluluk, bölgesel şartlara bağlı ve komutanlık izniyle oluyor, askeri personelde sadece askeri hastanelerden sağlık hizmeti alabiliyor ve sadece askeri hastane olmayan yerlerde özel protokollerle bu hizmetler düzenlenebiliyordu.

2000 yılında hem eğitim faaliyetlerini yürüten hem de gelişmiş büyük hastane olan İstanbul'da Haydarpaşa ve Ankara'da Gülhane Hastaneleri'ni bilimsel faaliyetlerinde rahatlatmak, verimliliği arttırmak, aynı zamanda kuvvetlere dağılmış olan askeri hastaneleri bir çatı altında toplayarak, personel verimliliğini arttırmak amacıyla "Sağlık Komutanlığı" kuruldu, başına bir korgeneral atandı. Her iki GATA komutanlığı ile tüm askeri hastaneler, ilaç ve tıbbi bakım üniteleri, rehabilitasyon merkezi de bu komutanlığa bağlanarak sınıf farkı ortadan kaldırıldı. Böylece Sağlık Komutanlığı tarafından Ankara GATA Komutanlığı ve buraya bağlı tıp fakültesi, astsubay hazırlama okulu, hemşirelik yüksekokulu ile tüm askeri hastaneler tek elden idare edilmeye başlandı. Fakülteden mezun olan tabip ve hemşire subaylar ile astsubay ve ordu hemşireler mezun oldukları

yıl kıta ve hastanelerdeki görevlerine başlamadan 1 yıl süreyle Gülhane ve Haydarpaşa Akademi Hastanelerinde eğitime alınıp savaş ve barış şartlarına göre buralarda eğitildikten sonra görev yerlerine gönderilmeye başlandı. Yine 2005 yılında önce eğitim hastaneleri belirli bir oranda daha sonra da diğer hastaneler sivil hastalara da hizmet vermeye başladı. Daha sonra ise 2007 yılında askeri personelin sivil eğitim ya da devlet hastanelerinden hizmet alması sağlandı. Sadece askeri akademik personel halen GATA bünyesinde akademik çalışmalarını sürdürmek durumunda ancak özel durumlarda izinle yurt içi ve yurtdışı kuruluşlarda akademik çalışma yapılmasına izin verilmekte, aynı şekilde akademik askeri hastane ve kuruluşlarda sadece askeri personel akademik çalışma yapabilmektedir. Aynı yıllarda Sağlık Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasındaki görüşmeler ve varılan protokoller sonucunda, daha sonra ülkemizde yaygınlaşacak ve kurumsallaşacak olan "aile hekimliği" de Ankara'da askeri lojmanlar bölgesine tabip subayın aile hekimi olarak atanması ile başlatılmış oldu.

Barış şartlarında sosyal ortama uyumlu ve askeri personelin sağlık işlemlerini yürüten hastaneler aynı zamanda sefer durumunda yani savaş şartlarında da katılacakları cephe ya da savaş bölgesi belirlenmiş olarak ve sefer şartlarının malzemelerini de bulundurmaktadır. Her hastane aynı zamanda seferde oluşturulacak yaralı ve hasta tahliye zincirinde belirlenmiş görevlerine adapte olmaktadır. Bunun yanı sıra zaman zaman eğitim ve tatbikatı yapılan seferde kullanılacak mobil hastaneler de bulunmaktadır. Aynı şekilde hasta ve yaralı sevkinde kullanılan hava ambulans uçakları, helikopterleri de görevlendirilmiştir. Ordu ilaç fabrikasında tescilli birçok ilaç üretilerek sağlık malzemesi ile birlikte bu hastane ve kuruluşlarda kullanılmaktadır.

Günümüzde birçok askeri hastane, kurulan bölge sağlık komutanlıklarının ihtiyaç ve talepleriyle kapatılıp bazıları da güçlendirilerek yeni organizasyonlara gidilerek daha etkin bir sağlık hizmeti hedeflenmektedir. Bazı ülkelerde yüzyıllardır olan, bazı ülkelerde de hiç açılmayan askeri tıp akademileri, okulları, hastaneleri ve toplum hayatındaki yeri, tıp alanındaki çalışma düzeni birçok gri alan oluştursa da, sivil tıp yanında savaş ve barıştaki askeri alanların doldurulması gerekmektedir. Nasıl ki tıp alanında antik çağlardan beri savaş alanlarında cerrahinin, salgın hastalıklarla mücadelenin vs. gelişmesinden bahsedilebilirse; günümüzde de değişen teknoloji ve şartlara bağlı olarak askeri alanda da gelişecek bir askeri tıp olacaktır diyebiliriz.